

אקלים חינוכי מיטבי – תקציר

בשונה מהגישות המסורתיות בפסיכולוגיה של בית הספר וביעוץ החינוכי שמיקדו את תשומת הלב בחריג, הבעייתי והשלילי ובאופן "תיקונם", התפתח לאחרונה מודל פוזיטיביסטי המדגיש ערכים של בריאות ומיטביות, של אופטימיות, של סיפוק אישי, של תקווה ושל אושר. תכניות מניעה ראשוניות שעסקו בקידום של מסוגלות, אוטונומיה ומימוש עצמי של תלמידים נמצאו כאפקטיביות יותר מאלו שניסו לתקן חולשות וחסרים של תלמידים.

אקלים בית הספר הינו פועל יוצא של השקפת העולם של הארגון ומכיל בתוכו את כלל התהליכים הקובעים את טיב החינוך והלמידה. כיום מעמידה מערכת החינוך בישראל, לפחות ברמת ההצהרה, את התלמיד וצרכיו במרכז העשייה החינוכית. בית הספר שואף כי ישרור בו אקלים חינוכי מיטבי המאפשר לתלמיד להגיע להישגים לימודיים ראויים תוך התחשבות בצרכיו הרגשיים והחברתיים והיענות להם. בכדי לאבחן באופן שיטתי את מדד האח"מ (אח"מ – אקלים חינוכי מיטבי של בית הספר) יש לאבחן את מידת מימושם וסיפוקם של צרכים אלה בקרב תלמידי בית הספר.

נבחין בין שתי קטגוריות שכיחות של צרכים²:

- **צרכים בסיסיים** – מצב אנרגטי אשר סיפוקו תורם לבריאותו הפיזית והפסיכולוגית של האדם. אי סיפוקם של צרכים בסיסיים לאורך זמן מוביל למצב רגשי שלילי ואפילו לפתולוגיה וחולי.
- **צרכים מיטביים** – צרכים שאינם הכרחיים לתחושת ביטחון בסיסית, ושסיפוקם מקדם את הפרט ממצב ניטרלי למצב חיובי. צרכים מיטביים עשויים לתרום להתפתחות וצמיחה אישית ולרווחה נפשית. מצב של חוסר סיפוק הצרכים המיטביים עלול לבוא לידי ביטוי בשעמום, בניכור ובהתרחקות מאתגרים משמעותיים. ברוב המקרים תחושות אלו אינן סימנים לפסיכופתולוגיה אלא לחסך בהתפתחות מיטבית.

צרכים בסיסיים

צרכים פיזיולוגיים – הכוונה לצרכים הבסיסיים ביותר הקשורים לאכילה, לשתייה, למניעת כאב פיזי, למחסה, להגנה מפני חום או קור וכדומה. בנוסף לכך יש לדאוג לשמירה על תנאים פיזיים נאותים בבית הספר כגון ניקיון, ישיבה נוחה, מתן זמן מספיק לאכילה וכו'. בוודאי מן הראוי לטפח את סביבתו של בית הספר כדי שיהיה מקום נעים ללמוד בו.

הצורך בביטחון – הכוונה היא הן לביטחון פיזי – לשלמות הגופנית – והן לתחושת ביטחון בסיסי – ליציבות וקביעות. האדם זקוק לתחושת ביטחון אישי כצורך בסיסי, לגבי הצפוי לו. הדרך העיקרית לסיפוק הצורך בביטחון בבית הספר היא באמצעות קביעת נורמות וכללים ברורים, והבהרתם ואכיפתם באופן עקיב, וכמובן ניסיון בלתי פוסק למנוע פגיעה פיזית כלשהי בתלמידים.

הצורך בשייכות/חום – הכוונה לצורך לחוש שייכות, לחוש נאהב ומקובל על האחרים. האדם חותר להגיע למעמד של מי ששייך לקבוצה אנושית כלשהי, להיות מקובל בה, אהוד ואפילו אהוב. הצורך בשייכות משמעותי ביותר במסגרת בית הספר, משמע שהתלמיד יחוש חום ואכפתיות מצד המורים וירגיש שייך לקבוצת בני גילו.

¹ מתוך – אקלים חינוכי מיטבי, רחל ארהרד, 2001.

² עפ"י Sheldon et al (2001).

הצורך בתחושת ערך וכבוד – הכוונה לצורך של האדם בהערכה, בהוקרה ובכבוד. בסיפוק צורך זה משולבים הן תושט הביטחון וההערכה שיש לאדם לגבי עצמו (דימויו העצמי) והן ההערכה שהוא זוכה לה מהזולת, הבאה לידי ביטוי בהיזון חוזר מהסביבה. תלמיד אשר אינו זוכה להערכת מורהו, שמורהו אינו מאמין בסיכויי הצלחתו בלימודים ובאופן סמוי אף מזלזל בו – יחוש חסר ערך עצמי. כאשר צורכי ההערכה והכבוד אינם באים על סיפוקם, הפרט עלול לחוש נחיתות ואפילו חוסר אונים.

צרכים מיטביים

הצורך באוטונומיה – הכוונה היא לתחושה של רצון ובחירה, שמלווה את פעולת הפרט, לפעולות הנעשות על ידי הפרט לבדו או במשותף עם אחרים מתוך עצמאות או מתוך תלות. יש בכך משום תחושת אוטונומיה במובן של שליטה במצבים שהפרט פועל בהם או להשתתפות בקבלת החלטות שיש להן השפעה על האדם עצמו.

הצורך בתחושת מסוגלות – הכוונה לצורך של האדם לחוות תחושות של אפקטיביות בביצוע פעולות. צורך זה כולל היבטים נוספים: הצורך בשיפור היכולת או המיומנות בתחום פעילות מסוים, האופן שהתלמיד מרגיש כי השיג או התעלה על יעד שהציב לעצמו וכן תחושה של שליטה במיומנות מאתגרת.

הצורך במימוש עצמי ובביטוי אותנטי – הכוונה לצורך של האדם לבטא את הווייתו הפנימית, כפי שזו נתפסת על ידיו. צורך זה כולל את השאיפה האנושית לצמוח, להתפתח ולמצות את מלוא היכולות והכישרונות תוך קבלת טבעו הפנימי שלו עצמו. אדם אותנטי פועל בהתאם להכוונה פנימית שלו ונאמן לעקרונותיו ואמונותיו.